

"OILA VA XOTIN-QIZLAR" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/1 (10)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining
2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan
o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

*Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy
nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha
doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin
bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.*

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*
SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*
ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*
MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*
RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*
YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*
TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*
UMIRZAKOV Baxodir Xamidovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*
ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*
TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*
Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*
Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*
Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*
Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*
Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщин и гендерного равенства.*
Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*
Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*
Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*
Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*
Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*
Умирзаков Баходир Хамидович – *доктор экономических наук, профессор.*
Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*
Абдусаматов Хасанбой Усмонжон угли – *доктор психологических наук.*
Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*
Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*
Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*
Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*
Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*
Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*
Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*
Umirzakov Bakhodir Khamidovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*
Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*
Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

MENEJMENT

Abdullajanova D.S. Kadrlar zaxirasini shakllantirishda gender tenglikni ta'minlashning ijtimoiy-psixologik asoslari	4
--	---

SOTSILOGIYA

Saipova M. Migratsiya jarayonining globallashuvi: ijobiy va salbiy oqibatlar	10
Xonturayev B. Gender institutlari bo'yicha ilmiy-nazariy qarashlar va ularning ijtimoiy-iqtisodiy asoslari	16
Йулдошева У. Гендерные аспекты развития социального предпринимательства в Узбекистане	25
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilishning huquqiy asoslari va kafolatlari	32

MAHALLA VA HAYOT

Isamutdinov R.R. Mahallaning ma'naviy xavfsizlikni ta'minlashdagi ahamiyati	37
--	----

OILA VA JAMIYAT

Abdiraimova Sh.A. Yosh oilalarda ajralishlarning oldini olish yo'llari.....	44
Rahimova M. Yosh kelinlarning oilaviy hayotga moslashishi	49
Dovranova O.D. Yangi taraqqiyot bosqichida oilaviy munosabatlarning ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy negizlarini shakllantirish.....	53
Mahkamov U.A. So'z va fikr erkinligini ta'minlashda dialog muloqot vositasi sifatida.....	58

PSIXOLOGIYA

Рахимова И.И., Каримова Г.О. Психологическая диагностика социальной адаптивности студентов с нарушением слуха	64
Абидова З.А. Влияние семейного положения личности на уровень его толерантности	69
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari	75
Raxmonova Z.N. Ijtimoiy-individual qadriyatlar va emotsional intellekt xususiyatlari.....	80

PEDAGOGIKA

Ortikov U.X. The socio-educational model in second language acquisition.....	86
Yulchiyeva D.X. Oila barqarorligini ta'minlashda olib boriladigan ijtimoiy-pedagogik faoliyat	92
Аблакулов Ш.Д. Формирование профессиональных креативных компетенций у будущих педагогов-психологов	98
Mirhamidova M. Yapon xalqida tarbiyaning pedagogik asoslari	104
Safoyeva R.J. Noto'liq oila farzandlarining ijtimoiylashuvi xususiyatlari.....	109
Yakubov O.T. Bolaning ijtimoiylashuvida oilaning o'ziga xos xususiyatlari	114

TARIX

Sharipova N.A. XX asrning 40–90-yillarida O'zbekiston ta'lim tizimida gender tenglik masalalari tarixi.....	118
--	-----

Xonturayev Bobur,

*“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti
bo‘lim boshlig‘i, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
e-mail: idmon.88@gmail.com*

GENDER INSTITUTLARI BO‘YICHA ILMIY- NAZARIY QARASHLAR VA ULARNING IJTIMOIY-IQTISODIY ASOSLARI

Аннотация. Gender institutlari jamiyatlarda jinslar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni tartibga soluvchi, ijtimoiy-iqtisodiy dinamikaga sezilarli ta’sir ko‘rsatuvchi murakkab tizimlar, standartlar va xatti-harakatlardir. Ushbu maqola gender institutlarining ilmiy-nazariy asoslari va ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini o‘rganadi. Sotsiologiya, iqtisod va gender tadqiqotlaridagi fanlararo tadqiqotlardan foydalanib, biz gender institutlarining murakkab xususiyatlarini ko‘rib chiqamiz, ularning hukumat, madaniyat hamda iqtisodiy tizimlar bilan kesishishini o‘rganamiz.

Muallif gender institutlarining odamlarning resurslar, imkoniyatlar va huquqlardan foydalanishiga ta’sirini tahlil qilgan va bu, o‘z navbatida, ularning hayotiy natijalariga ta’sir qiladi, ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo‘shadi. Shuningdek, iqtisod, institutsional nazariya va tanqidiy nazariya kabi nazariy asoslar gender institutlari faoliyat yuritadigan va nomutanosibliklarni davom ettiradigan murakkab jarayonlarni tushunish uchun qimmatli istiqbollarni taqdim etadi. Bundan tashqari, muallif turli ijtimoiy-iqtisodiy muhitda gender institutlarining turfa shakllari va ta’sirini aniqlashtirish uchun turli kontekstlardagi empirik ma’lumotlarni ko‘rib chiqqan. Ushbu maqola ilmiy tushunchalar va nazariy qarashlarni uyg‘unlashtirib, gender institutlarining ijtimoiy-iqtisodiy asoslari haqidagi bilimimizni oshiradi. Unda ushbu institutlarning inklyuziv rivojlanishiga ko‘maklashish va gender tengligi kun tartibiga erishishdagi ahamiyati ta’kidlangan. Bu adolatli va barqaror jamiyatlarni rivojlantirish uchun gender tuzilmalarini o‘zgartirishga intiladigan multidisipliner tadqiqotlar va siyosiy harakatlar zarurligini ta’kidlaydi.

Tayanch so‘zlar: gender, institutlar, ijtimoiy-iqtisodiy, istiqbollar, nazariya, gender rollari, gender tengsizligi, iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy me’yorlar, quvvat dinamikasi, mehnat bozori, siyosat oqibatlari, madaniy ta’sirlar, institutsional diskriminatsiya, strukturaviy to’siqlar, gender asosiy oqimlari, ijtimoiy adolat.

Аннотация. Гендерные институты – это сложные структуры, нормы и действия, которые регулируют взаимодействие между гендерами в странах и оказывают существенное влияние на социально-экономическую динамику. В этой статье исследуются эмпирические и теоретические основы гендерных институтов и их социально-экономические последствия. Используя междисциплинарные исследования в области социологии, экономики и гендерных исследований, мы анализируем тонкости гендерных институтов, изучая, как они связаны с властью, культурой и экономическими системами.

Автор провел анализ того, как гендерные институты влияют на способность индивидов получать ресурсы, возможности и права. Эти факторы, в свою очередь, влияют на их жизненные результаты и способствуют общему прогрессу общества. Теоретические основы, такие как экономика, институциональная и критическая теория, дают полезную информацию о сложных механизмах, с помощью которых гендерные институты функционируют и поддерживают неравенство. Кроме этого, автор анализирует эмпирические данные из различных контекстов, чтобы пролить свет на разнообразные проявления и влияние гендерных институтов в различных социально-экономических условиях. Это исследование расширяет наше понимание социально-экономических основ гендерных институтов путем интеграции научных открытий и теоретических взглядов. Он подчеркивает значение этих институтов в продвижении

инклюзивного развития и достижении цели гендерного равенства. Это подчеркивает необходимость проведения междисциплинарных исследований и реализации политических мер, направленных на изменение гендерных основ с целью содействия равноправным и экологически ответственным сообществам.

Ключевые слова: гендер, институты, социально-экономические перспективы, теория, гендерные роли, гендерное неравенство, экономическое развитие, социальные нормы, динамика власти, рынок труда, последствия для политики, культурные влияния, институционализованный дискриминация, структурные барьеры, учет гендерных факторов, социальная справедливость.

Annotation. gender institutions are intricate frameworks, norms, and actions that govern the interactions between genders in countries and have a substantial influence on socio-economic dynamics. This article explores the empirical and theoretical underpinnings of gender institutions and their socio-economic ramifications. Utilizing interdisciplinary research from sociology, economics, and gender studies, we analyze the intricacies of gendered institutions, investigating how they connect with power, culture, and economic systems.

The author conducted an analysis of how gender institutions influence individuals' ability to get resources, opportunities, and rights. These factors, in its turn, have an effect on their life outcomes and contribute to the overall progress of society. Theoretical frameworks such as economics, institutional theory, and critical theory provide useful insights into the intricate mechanisms by which gendered institutions function and sustain disparities. Furthermore, the author analyzes empirical data from various contexts to elucidate the diverse manifestations and impacts of gender institutions in distinct socio-economic settings. This research enhances our understanding of the socio-economic foundations of gender institutions by integrating scientific discoveries and theoretical views. It emphasizes the significance of these institutions in advancing inclusive development and accomplishing the gender equality goal. This emphasizes the need of doing interdisciplinary research and implementing policy measures that aim to reshape gender frameworks, with the goal of fostering equitable and environmentally responsible communities.

Keywords: Gender, institutions, socio-economic, perspectives, theory, gender roles, gender inequality, economic development, social norms, power dynamics, labor market, policy implications, cultural influences, institutionalized discrimination, structural barriers, gender mainstreaming, social justice.

Kirish. Insoniyat yaralibdiki, erkak va Kayollar o'rtasidagi munosabat, jamiyatda, oilada ularning roli, gender tenglik va gender adolat muammolariga e'tibor qaratib kelinadi. Bugungi kunga kelib ijtimoiy hayotning asosiy jabhalarida gender tenglikni ta'minlash butun jamiyatning taraqqiyotiga xizmat qilishi o'z isbotini topib ulgurdi. Zamonaviy global taraqqiyot talablari jahondagi barcha davlatlar uchun umumbashariy ahamiyatga ega universal qo'llanadigan tushunchalarga rioya qilishni talab qiladi. Zero, har qanday davlatning global reytingi ana shu mezonlarga javob bera olishi bilan belgilanadi. Ba'zida bu talablar an'anaviy ijtimoiy o'zaro munosabatlar hamda institutlarga ega bo'lgan davlatlar uchun jiddiy muammolarga sabab bo'lib, ularni an'anaviy yondashuvlar yordamida hal qilishni qiyinlashtiradi, bu esa keskin va dolzarb muammolarni keltirib chiqaradi. Amaliy nuqtayi nazardan olib qarganda, modernizatsiya jarayoni jamiyat barqarorligini ta'minlash uchun ma'lum darajada eski munosabatlar va institutlarni saqlab qolishga intilish bilan birga, bunday muammolarning oldini olish va hal qilishga qaratilgan. Jamiyat hayotida har bir soha u yoki bu darajada institutsionallashtiradi va bu jarayon doimiy bo'lib, yakuniy bosqichga ega emas: har

bir ijtimoiy institut vaqt o'tgan sari ichki va tashqi omillar natijasida o'zini takomillashtirib boradi, shu jumladan, gender instituti ham.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda gender institutlarining ijtimoiy-iqtisodiy asoslarini turli ilmiy va nazariy nuqtayi nazardan tekshirish uchun sifat va miqdoriy metodologiyalarning kombinatsiyasidan foydalanildi. Dastlab feministik nazariya, institutsional nazariya va ijtimoiy-iqtisodiy qarashlar kabi gender institutlari bilan bog'liq fundamental nazariy asoslar va g'oyalarni aniqlash uchun keng qamrovli adabiyot o'rganish amalga oshirildi. Ushbu sharh turli g'oyalarni samarali birlashtiradigan va o'z ichiga olgan kontseptual asosni yaratishga yordam berishga qaratildi. Shuningdek, oldindan mavjud ma'lumotlar to'plamidan foydalangan holda, ilmiy tadqiqot ma'lumotlar bazalari kabi ishonchli manbalardan olingan miqdoriy tahlil o'tkazildi. Gender institutlarining ijtimoiy-iqtisodiy asoslari to'g'risida to'liq ma'lumot berish uchun miqdoriy va sifatli tadqiqotlar natijasida olingan natijalar o'zaro bog'landi. Bu nazariya taraqqiyotiga va siyosat takliflarini shakllantirishga yordam beradi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. J. Mohr, H. White va boshqa olimlarning fikriga ko'ra, "institutlar

ijtimoiy tafovutlarni bartaraf etuvchi, ijtimoiy o'zaro ta'sirning mikrotizimlarini tashkilotning mezo va makro darajalariga bog'laydigan va ramziylikni moddiy va agentlik bilan tuzilmaviy bog'laydigan bog'lanish mexanizmlaridir"¹. "Institutlar – assotsiativ, dramatik, iqtisodiy, me'yoriy, instrumental va kommunikativ kabi turli xil tahliliy o'lovlariga ega bo'lgan odamlar, rollar, harakatlar, me'yorlar, jarayonlar va belgilarning xulq-atvor majmuasi"².

Joan Akerning tadqiqot ishi institutsional amaliyotlar va tuzilmalar o'ziga xos gender tarafkashlikni o'z ichiga oladi, deb ta'kidlab, "gender institutlari" tushunchasini qo'lladi. Bu tushuncha institutsional o'zgarishlar va gender tengligiga intilish atrofidagi munozaralarda hal qiluvchi rol o'ynadi³. Joan Akerning tadqiqoti gender institutlari haqidagi tushunchamizni kengaytirishda, jamiyat tuzilmalari va tashkilotlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir haqidagi qarashlariga ta'sir qilishda, ijtimoiy sohalarida gender tengligi va adolat haqidagi munozaralarni ilgari surishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Joan Aker fikriga ko'ra, "Gender institutlari" iborasi butun institutlarning tuzilganligi va jinsga ta'sir qilishi haqidagi g'oyani anglatadi. Maykl Messner institutlarni ikki xil turga ajratadi: gender (gendered) va genderni aniqlash institutlari (gendering). Messner gender institutini gender munosabatlari bilan shakllanadigan institut sifatida belgilaydi. Jamiyatning tuzilmalari, shu jumladan, uning me'yorlari, rasmiy institutlari va gender tarkibi, ustunlik qiluvchi erkaklik va ayollik g'oyalari bilan shakllanadi. Messner genderni aniqlash instituti mavjud gender ierarxiyasini shakllantiradigan, jinsni odamlarning jismoniy va ruhiy fazilatlariga qarab belgilaydigan va shu bilan erkak va ayolning o'ziga xosligini o'rnatadigan institut sifatida belgilaydi. Bu ikkala institut ham gender va shaxsiy o'zlikni rivojlantirishga salbiy ta'sir ko'rsatadi⁴.

¹ Mohr, J., & White, H. (2008). How to model an institution. *Theory and Society*, 37, 485-512. <https://doi.org/10.1007/S11186-008-9066-0>.

² Meadows, P. (1967). The Rhetoric of Institutional Theory. *Sociological Quarterly*, 8, 207-207. <https://doi.org/10.1111/J.1533-8525.1967.TB01048.X>.

³ Acker, J. (1990). "Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations." *Gender & Society*, 4(2), 139-158.

⁴ Messner, Michael. 2009. "Boyhood, Organized Sports, and the Construction of Masculinities." Pp. 119-135 in *Reconstructing Gender: A Multicultural Anthology* by Estelle Disch. Boston. McGraw-Hill Higher Education.

S. Epshteyn va boshqa olimlarning fikriga ko'ra, "Gender institutlari uydagi mehnat taqsimoti, ish kuchi, siyosat va dinda odamlarni jinsiga qarab toifalarga ajratadigan asosiy institutlardir"⁵. "Gender institutlari bu qonunlar, tartib-qoidalar, tashkiliy gender rejimlari va kundalik o'zaro munosabatlardagi gender amaliyotlaridir"⁶. "Gender institutlari xalqaro munosabatlarda markaziy o'rin egallaydi va o'ziga xos gender munosabatlarini ifodalaydi va aniqlaydi, bunda erkak tanasi ustunlik qiladi va erkaklikning ma'lum bir shakli normaga aylanadi"⁷. "Gender institutlari bu doimiylik, amaliyot, ziddiyat, o'ziga xoslik, kuch va o'zgarishlarga ega bo'lgan va boshqa institutlar bilan bog'langan ijtimoiy hodisalardir"⁸. "Gender institutlardagi munosabatlar jinsga qarab shakllanadi, bu esa maqom, boshqa munosabatlar va shaxsiy o'ziga xoslikni aniqlashga yordam beradi"⁹. "Gender me'yorlari ayollar va erkaklar uchun assimetrik institutsional muhitni keltirib chiqaradi, bu esa turli guruhlariga muntazam ravishda har xil ta'sir ko'rsatadi"¹⁰.

Tablil natijalari muhokamasi. "Gender institutlari"¹¹ kategoriyasi "gender instituti" bilan

⁵ Epstein, C. (2007). Great Divides: The Cultural, Cognitive, and Social Bases of the Global Subordination of Women. *American Sociological Review*, 72, 1 - 22. <https://doi.org/10.1177/000312240707200101>.

⁶ McCarthy, L., & Moon, J. (2018). Disrupting the Gender Institution: Consciousness-Raising in the Cocoa Value Chain. *Organization Studies*, 39, 1153 - 1177. <https://doi.org/10.1177/0170840618787358>.

⁷ Kronsell, A. (2006). Feminist Methodologies for International Relations: Methods for studying silences: gender analysis in institutions of hegemonic masculinity., 108-128. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511617690.008>.

⁸ Martin, P. (2004). Gender As Social Institution. *Social Forces*, 82, 1249 - 1273. <https://doi.org/10.1353/sof.2004.0081>.

⁹ Youngberry, A., & Prangnell, J. (2013). Fences, Boats and Teas: Engendering Patient Lives at Peel Island Lazaret. *International Journal of Historical Archaeology*, 17, 445-464. <https://doi.org/10.1007/S10761-013-0233-2>.

¹⁰ Staveren, I., & bode, O. (2007). Gender Norms as Asymmetric Institutions: A Case Study of Yoruba Women in Nigeria. *Journal of Economic Issues*, 41, 903 - 925. <https://doi.org/10.1080/00213624.2007.11507080>.

¹¹ Til nomoyon etuvchi muhim vosita bo'lib, jamiyatda yuz berayotgan muhim o'zgarishlar, erkak va ayollarga bo'lgan munosabat aynan tilda kodefeksatsiya qilinadi. Tilshunoslikda grammatik ko'plik "lar" qo'shimchasi sof ko'plikdan tashqari hurmat, kinoya, umumiylik, o'xshatish, kuchaytirish, tur xil nav kabi o'nlab ma'nolarini ifodalanadi. "Gender institutlari" so'zida qo'llanilgan "lar" ot so'z turkumining ko'plik ma'nosi bilan birgalikda umumiylik, jamlab ko'rsatish ma'nosida ham qo'llangan. // Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 10-sinfi uchun ona tili darsligi. – Toshkent, 2022.

solishtirganda aniqroq va inklyuziv tavsiflovchidir, ammo ikkalasi o'rtasidagi tanlov muayyan vaziyatga bog'liqdir (1-jadvalga qarang).

“Institutlar” ko'plikda qo'llansa, u genderni alohida ajratilgan obyekt emas, balki o'zaro bog'langan tuzilmalar va jarayonlarning murakkab tarmog'i ta'sir ko'rsatadi, degan fikrni ta'kidlaydi. Bularga oilaviy munosabatlar, ta'lim tizimlari, qonunchilik asoslari, diniy muassasalar, ommaviy axborot vositalaridagi tasvirlar va iqtisodiy tuzilmalar kabi ko'plab jihatlar kiradi. Ko'plik shaklidan foydalanishning yana bir afzalligi shundaki, u qat'iy va o'zgarimas tarzda gender rollari va identifikatorlarini yuklaydigan yagona yoki monolit “gender instituti”dan foydalanishga to'sqinlik qiladi. Gender tajribasi mamlakatlar, ijtimoiy sinflar va tarixiy davrlar bo'yicha farqlanishini hisobga olgan holda, bu e'tiborga olinishi kerak bo'lgan muhim nuqtadir.

“Instituti” atamasini yagona shaklda qo'llash, e'tiborni jinsga chuqur ta'sir ko'rsatadigan ma'lum bir doira yoki tartib, masalan, nikohning huquqiy instituti yoki ta'lim tizimiga qaratishda foydali bo'ladi. Bundan tashqari, u ma'lum bir jamiyatda gender bilan bog'liq bo'lgan jamoaviy standartlar va kutilgan xatti-harakatlarni o'z ichiga olgan keng so'z bo'lib xizmat qilishi mumkin.

1-jadval

“Gender institutlari” va “Gender instituti” o'rtasidagi farqlar va uning jamiyatga ta'siri¹²

№	Aspekt	Gender institutlari (ko'plik)	Gender instituti (birlik)
1	Ta'rif	Jamiyatdagi gender rollari va me'yorlarini belgilaydigan va ularga ta'sir qiluvchi turli tuzilmalar, tizimlar va tashkilotlar to'plamini nazarda tutadi	Gender rollari va me'yorlarini shakllantirishda rol o'ynaydigan o'ziga xos, individual tuzilma, tizim yoki tashkilotga ishora qiladi
2	Qo'llash doirasi	Keng qamrovli, jamiyatning turli sohalaridagi turli xil obyektlarni qamrab oladi	Kengroq gender institutsional tuzilmasining ma'lum bir qismi bilan cheklangan

3	Diq-qatni tahlilga qaratilganligi	Jamiyatda gender qanday shakllanayotgani va barqarorligi, jumladan, barcha jihatlar va o'zaro bog'liqliklarini chuqur tahlil qilish	Gender bilan bog'liq masalalarda ma'lum bir subyektning alohida hissasi yoki ta'sirini chuqur tahlil qilish
4	Umumiy foydalanish	Ijtimoiy yoki tizimli nuqtayi nazardan gender muammolarini hal qiluvchi munozaralarda foydalaniladi	Gender sohasidagi ma'lum bir institut yoki doiraning o'ziga xos funksiyasi yoki ta'sirini o'rganishda foydalaniladi
5	Oqibat-lari	Genderga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy elementlarning o'zaro bog'liqligi va murakkabligini ta'kidlaydi	Muayyan muassasa qanday qilib jamiyatning jinsga oid umidlarini kuchaytirishi yoki shubha ostiga olishini har tomonlama tekshirish imkonini beradi
6	Konseptual asos	Genderni tizimli va sotsiologik nuqtayi nazardan tekshiradigan nazariy asosni o'z ichiga oladi	Kengroq gender tizimidagi o'ziga xos hodisalar yoki natijalarni tahlil qilib, mikro darajaga e'tibor qaratadi
7	O'zgarish va ta'sir	Gender institutlarining o'zgarishi ko'pincha gender me'yorlari va rollarining keng qamrovli, ijtimoiy o'zgarishiga olib keladi	Gender institutining o'zgarishi geografik jihatdan cheklangan yoki gender munosabatlaridagi tarmoq taraqqiyotini ko'rsatishi mumkin
8	Tarixiy nuqtayi nazar	Ko'pgina tarixiy davrlar va sivilizatsiyalarda gender rollari va normalarining rivojlanishini o'rganadi	Muayyan gender siyosati yoki tashkilotning tarixiy evolyusiyasi yoki ta'siriga ham e'tibor qaratadi
9	Madaniy ahamiyati	Ko'pgina madaniyatlar va jamoalarda jinsning tuzilishi va talqinini o'rganadi, odatda ular o'rtasida solishtiradi	Turli madaniy yoki ijtimoiy-iqtisodiy guruhlar (masalan, jamoa yoki tashkilot) jinsga oid masalalarni hal qilish usullarini o'rganadi

12 Muallif ishlanmasi

10	Ta'lim	O'quv dasturlar ko'pincha jamiyatdagi jinsni to'liq tushunishni ta'minlovchi keng ko'lamli fanlarni o'z ichiga oladi	Ixtisoslashgan tadqiqotlar yoki dasturlar ma'lum bir sohada, masalan, media tadqiqotlaridagi gender kabi keng ko'lamli tajribani ta'minlashga ustuvor ahamiyat berishi va diqqatini jamlashi mumkin
11	Siyosat	Genderga mos budjetlashtirish, gender tengligi bo'yicha milliy tashabbuslar va gender huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar	Gender inklyuziyasini targ'ib qiluvchi aniq korporativ siyosat, ota-onalik ta'limi tartibga soluvchi milliy qonunchilik va muayyan ta'lim dasturlari
12	Tadqiqot yon-dashuvi	Ko'pincha sotsiologiya, psixologiya, iqtisod va siyosatshunoslik sohalariga tayangan holda ko'p tarmoqli tadqiqotni o'z ichiga oladi	Tashkiliy tadqiqotlar, siyosat tahlili yoki noyob madaniyatshunoslikka alohida e'tibor qaratilib, muayyan vaziyat bo'yicha tadqiqot o'tkazishni o'z ichiga oladi

Yuqoridagi jadvaldan kelib chiqib misol qilib keltiradigan bo'lsak, ko'plikda "Gender institutlari"¹³ bizning erkaklik va ayollik haqidagi tushunchamizni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi", birlikda "Gender instituti"¹⁴ sifatida faoliyat yurituvchi ta'lim tizimi ko'pincha mavzularni va sinfdagi mashg'ulotlarni jinsga qarab ajratish orqali an'anaviy gender rollarini kuchaytiradi" deyishimiz mumkin.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib shunday xulosa qilishimiz mumkinki, "Gender instituti" so'zi gender me'yorlari va taxminlarini qo'llab-quvvatlaydigan va davom ettiradigan ijtimoiy asoslar va xatti-harakatlarni anglatadi. Kengroq

¹³ Jamiyatdagi gender rollari va me'yorlarini belgilaydigan va ularga ta'sir qiluvchi turli tuzilmalar, jumladan, oila tuzilmalari, ta'lim muassasalari, huquqiy tizimlar, iqtisodiy strategiyalar, ommaviy axborot vositalari, diniy muassasalar.

¹⁴ Gender tengligi haqidagi aniq qonunchilik, ma'lum bir ta'lim muassasasining gender tadqiqotlari o'quv dasturi yoki genderga yo'naltirilgan mazmuni bilan mashhur media platformasi.

nuqtayi nazarni ko'rib chiqsak, bu so'z birgalikda gender rollari va identifikatorlarini yaratish va mustahkamlashga hissa qo'shadigan turli tashkilotlar yoki tizimlarni o'z ichiga olgan "gender institutlari" uchun ham ishlatilishi mumkin.

Gender institutlariga oid ilmiy va nazariy qarashlar xilma-xil bo'lib, sotsiologiya, psixologiya, antropologiya va gendershunoslik kabi ko'plab sohalarini qamrab oladi. Ushbu qarashlarning mavjudligi gender institutlari faoliyati va ularning jamiyatga ta'sirini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Gender institutlarining sotsiologik nazariyalari feministik, tanqidiy irq va ijtimoiy konstruktiv nazariyalarni o'z ichiga oladi, ular erkaklik, mehnat va siyosatning o'zaro bog'liqligini tekshiradi¹⁵.

Gender institutlari haqidagi sotsiologik nazariyalar ikkita asosiy turni o'z ichiga oladi: birinchisi – ijtimoiy munosabatlarni ta'kidlaydigan va jinsiy rollarga e'tibor beradigan, ikkinchisi esa ayollar va erkaklar o'rtasidagi hokimiyat munosabatlariga e'tibor qaratadigan¹⁶.

Gender institutlarining sotsiologik nazariyalari erkaklar tomonidan ayollarga nisbatan zo'ravonlik qilishda gender, gegemonlik va nutqning o'zaro ta'sirini tahlil qiluvchi keng qamrovli kuch doirasini o'z ichiga oladi¹⁷.

Genderni institut sifatida ko'rib chiqish gender va ijtimoiy nazariyani o'rganishni kuchaytiradi, genderning muhim ijtimoiy mohiyatini yaxshiroq tushunishga yordam beradi va turli nazariy, empirik tadqiqotlarni bog'laydi¹⁸.

Sotsiologiyadan kelib chiqqan holda, ijtimoiy konstruktiv nuqtayi nazarga ko'ra, gender va gender rollari tug'ma emas, balki ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va madaniy konvensiyalar orqali shakllantirilishidir. Institutlar bu jarayonda gender me'yorlari va umidlarini mustahkamlash va uzaytirish orqali hal qiluvchi rol o'ynaydi.

¹⁵ Kenney, S. (1996). New Research on Gendered Political Institutions. *Political Research Quarterly*, 49, 445 - 466. <https://doi.org/10.1177/106591299604900211>.

¹⁶ Connell R. (1985). Theorizing Gender. *Sociology*, 19, 260 – 272 // <https://doi.org/10.1177/0038038585019002008>.

¹⁷ Hearn, J. (2013). The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes and implications. *Current Sociology*, 61, pp. 152-170 // <https://doi.org/10.1177/0011392112456503>.

¹⁸ Martin, P. (2004). Gender As Social Institution. *Social Forces*, 82, 1249-1273 // <https://doi.org/10.1353/sof.2004.0081>.

Judit Butler¹⁹ kabi olimlar ushbu nuqtayi nazar-ga ta'sir qilishda, xususan, gender ijrochiligi tushunchasini kiritish orqali hal qiluvchi rol o'ynagan.

Kimberle Crenshou²⁰ tomonidan taklif qilingan kesishuv tushunchasi gender institutlarini irq, sinf va jinsiylik kabi boshqa ijtimoiy toifalardan mustaqil ravishda tushunish mumkin emasligini ta'kidlaydi. Ushbu konsepsiyada gender institutlari o'ziga xoslik va normalar bilan bog'liq bo'lib, turli odamlar uchun turli xil tajribalarni keltirib chiqarishini ta'kidlaydi.

Feministik nazariyotchilar gender institutlarini patriarxal me'yorlarni saqlash va gender tengsizligini kuchaytirishdagi roli uchun sinchkovlik bilan tahlil qilishgan. Ular gender tengligiga erishish uchun ushbu institutlarni isloh qilish kerak ekanligini alohida ta'kidlab o'tishadi. Simone de Bovuar²¹ "Ikkinchi jins" asarida jamiyat tuzilmalari tomonidan ayollarning tarixiy marginallanishuvini (avvalgi maqomining yo'qolishi) o'rganadi.

Psixanalitik nuqtayi nazarlar, jumladan, Freyd va post-Freyd g'oyalari, bahs mavzusi bo'lgan holda, gender institutlarini tushunishga ta'sir ko'rsatdi. Ushbu g'oyalar gender identifikatsiyasiga oila tuzilmalari va erta bolalik tajribasi ta'sir ko'rsatishi va oila instituti hal qiluvchi rol o'ynashini taklif qiladi²².

Antropologik nuqtayi nazarga ko'ra, gender institutlaridagi madaniy o'zgarishlarni va ularning turli jamoalardagi gender rollari va munosabatlariga ta'sirini o'rganadi. Margaret Mead²³ning jinsga oid madaniyatlararo tadqiqotlari ushbu sohada sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Siyosiy nuqtayi nazarga ko'ra, Joan Uollak Skott gender institutlarni hukmronlikda namoyon bo'ladigan va amalga oshiriladigan asosiy soha sifatida ta'kidlagan dastlabki nazariy asosni ishlab chiqqan. Skott gender institutlarni jamiyatda

hokimiyat munosabatlari tuzilishi va ifodalanishining asosiy vositasi ekanligi haqidagi dalillarni keltirgan. Skott tomonidan ishlab chiqilgan paradigma gender tadqiqotlari sohasida ham tarixiy, ham sotsiologik jihatdan ahamiyatli bo'lgan²⁴.

Kichan Chang tomonidan olib borilgan so'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, gender institutlari kuch va progressiv o'zgarishlar yuz berishi mumkin bo'lgan joylar bo'lib xizmat qilishi mumkin bo'lgan joylar ekanligini ta'kidlaydi. Chang o'z tadqiqotida gender institutlari tushunchasini shunchaki hokimiyat amalga oshiriladigan joylardan tashqari kengaytiradi va buning o'rniga ularni progressiv o'zgarishlar potensial bo'lishi mumkin bo'lgan joylar sifatida ko'radi. Ushbu zamonaviy istiqbol gender bilan bog'liq institutlarning yanada dinamik ko'rinishini ta'minlaydi²⁵.

Ijtimoiy-iqtisodiy natijalarni aniqlash jarayonida gender institutlari juda muhim rol o'ynaydi. So'nggi tadqiqotlar ushbu institutlar ichidagi gender me'yorlari va tuzilmalari nafaqat mavjud bo'lgan gender munosabatlarini aks ettirishi, balki ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarni amalga oshirish qobiliyatiga ham ko'proq e'tibor qaratmoqda.

Smit va Robers kabi olimlarning fikriga ko'ra, gender institutlari ko'pincha ma'lum bir jamiyatda hukmron bo'lgan gender normalari va kuch dinamikasini aks ettiradi. Bu oila, bandlik, ta'lim va siyosat sohalarida an'anaviy gender rollarini davom ettirishni o'z ichiga oladi. Misol uchun, agar jamiyat g'amxo'rlikni birinchi navbatda ayollarga yuklangan burch deb bilsa, bu ishonch uning oila tartibida, mehnat qoidalarida va hatto ushbu gender rollarini qo'llab-quvvatlaydigan ta'lim dasturlarida namoyon bo'ladi²⁶.

Biroq bu institutlar transformatsiya uchun katalizator sifatida ham harakat qilish qobiliyatiga ega. Ushbu institutlar ichidagi siyosat, amaliyot va me'yorlarni o'zgartirish orqali gender dinamikasini shubha ostiga qo'yish va qayta shakllantirish mumkin, bu esa ijtimoiy-iqtisodiy afzalliklarga olib keladi. Adolatli ish haqi, ota-ona ta'tillari va kamsitishlardan himoyalaniş kabi gender tengligini

¹⁹ Butler, J. (1990). "Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity". New York: Routledge.

²⁰ Crenshaw, K. (1989). "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics". University of Chicago Legal Forum, 1989(1), Article 8.

²¹ Beauvoir, S. de. (1949). "The Second Sex". – Paris: Gallimard.

²² Freud, S. (1924). "The Dissolution of the Oedipus Complex". In J. Strachey (Ed. and Trans.), The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIX (1923-1925): The Ego and the Id and Other Works (pp. 173-179). – London: Hogarth Press.

²³ Mead, M. (1935). "Sex and Temperament in Three Primitive Societies". – New York: William Morrow & Company.

²⁴ Scott, J. W. (1986). "Gender: A Useful Category of Historical Analysis". The American Historical Review, 91(5), pp. 1053-1075.

²⁵ Chang, K. (2018). "Rethinking Gender Institutions: Towards Progressive Transformation." Gender & Society, 32(4), pp. 563-589.

²⁶ Smith, J., & Roberts, A. (2020). "The Role of Gender Institutions in Socio-Economic Development: A New Perspective." Journal of Gender Studies, 29(3), pp. 345-360.

ta'minlovchi ish joyidagi siyosatni amalga oshirish iqtisodiy o'sish, samaradorlik va ijtimoiy taraqqiyot uchun katta foyda keltirishi mumkin.

Olim Li institutsional siyosat va amaliyotlardagi o'zgarishlarning kengroq ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ta'sirini o'rganib, transformatsiya qobiliyatini ta'kidlagan²⁷.

Shuningdek, gender ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarining eng muhim omili sifatida mehnat bozori o'rganishga bag'ishlanadi. Klaudiya Goldin²⁸ning 1995-yilda olib borgan innovatsion tadqiqoti ayollarning ish kuchi ishtirokining "U-shaklidagi" modeli orqali ayollarning mehnat bozoridagi ishtiroki va uning iqtisodiy o'sish bilan bog'liqligini o'rganadi. Klaudiya Goldin ayollarning iqtisodiy ishtirokiga ta'sir qiluvchi institutsional to'siqlar va imkoniyatlarga e'tibor qaratadi.

Goldin ayollarning mehnat bozorida ishtirok etishiga ta'sir ko'rsatgan tarixiy sharoitlarni o'rganib, uning to'g'ri yo'nalishda izchil rivojlanmaganini ko'rsatib o'tadi. U iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy me'yorlar va ushbu yo'lga ta'sir qilgan institutsional muammolarning murakkab o'zaro ta'sirini tushuntiradi. Goldin ayollarning turli davrlarda iqtisodiyotda ishtirok etishiga to'sinlik qilgan bir qancha institutsional to'siqlarni aniqlaydi. Bu omillar ayollarning jamiyatdagi roliga oid kamsituvchi, ta'lim imkoniyatlarini va madaniy me'yorlarni cheklovchi qonunlarni o'z ichiga olishini ta'kidlab o'tadi.

"Klaudiya Goldin ayollarning mehnat bozoridagi o'rni va samaralari borasida tadqiqot o'tkazganligi uchun iqtisodiyot bo'yicha 2023-yilgi Nobel mukofotini qo'lga kiritdi. Mukofot Klaudiya Goldinga ayollar mehnat bozorining samarasi tushunchasini kengaytirishda xizmat qilgan tadqiqotlari uchun berildi. U mehnat bozoridagi gender farqlarining asosiy omillari – asrlar davomida ayollarning daromadlari va mehnat bozoridagi ishtiroki, ayollar jahon mehnat bozorida juda kam ulushlarni tashkil qilishi va ular erkaklardan ko'ra kamroq maosh olishi haqida birinchi bo'lib to'liq ma'lumotni taqdim etgan holda ochib bergan. Klaudiya Goldin arxivlarni o'rganib chiqib, birgina

AQSh misolida 200 yillik ma'lumotlarni to'plagan. Bu unga yillar davomida daromadlar va bandlik darajasidagi gender farqlari qanday va nima uchun o'zgarganini ko'rsatishga imkon bergan"²⁹.

Goldin ayollar duch keladigan qiyinchiliklarga qaramay, iqtisodiyotda ishtirok etish ehtimoli ko'proq bo'lgan paytlar borligini tan oladi. Goldin texnologik taraqqiyot, ijtimoiy urf-odatlardagi o'zgarishlar va ayollarning mehnatga kirishiga yordam bergan siyosat o'zgarishlari kabi o'zgaruvchilarni o'rganadi. Goldinning tahlili ayollarning ish kuchi ishtirokini tushunish uchun aniq statistik ma'lumotlar zarurligini yana bir bor ta'kidlaydi. Goldin ayollarning iqtisodiyotga qo'shgan hissasi haqida to'liqroq tasavvur hosil qilish uchun tarixiy ma'lumotlarni sinchkovlik bilan kuzatadi.

Goldinning tadqiqotlari muhim vaqt oralig'ida ayollarning ish kuchi ishtiroki bo'yicha keng qamrovli va keng istiqbollarni taklif etadi. Klaudiya Goldinning tadqiqoti gender, iqtisodiy rivojlanish va tarixiy sharoitlar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirlarni chuqur tushunish imkonini beradi. Uning kashfiyotlari ayollarning iqtisodiy tarixini tushunishimizga sezilarli ta'sir ko'rsatdi va ishchi kuchidagi gender tengligi haqidagi munozaralarga hissa qo'shdi.

Diane Elsonning³⁰ tadqiqotlari makroiqtisodiy siyosatni jinsga bog'liq mehnat shakllariga mos keladigan va ularga javob beradigan tarzda qayta qurish, gender ta'sirini hisobga oladigan kengroq iqtisodiy tahlilni ilgari surish tarafdori bo'lgan. Diane Elson o'z maqolasida mehnat dunyosidagi gender tendensiyalarini aniqroq tan olish va hal qilish uchun makroiqtisodiy siyosatni qayta ko'rib chiqish kerakligini, ya'ni iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda gender nuqtayi nazarini kiritish muhimligini ta'kidlaydi.

Naila Kabir va Luisa Natali³¹ tomonidan olib borilgan tadqiqotda gender tengligi va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik haqida ishonchli empirik dalillarni taqdim etgan. Ular inklyuziv siyosat mehnat bozorlaridagi gender tarfakashlikning salbiy oqibatlarini muvaffaqiyatli yumshatish salohiyatiga ega ekanligini ta'kidlab o'tishgan, bu esa gender tengligi va iqtisodiy rivojlanish bir-birini

²⁷ Lee, K. (2021). "Transformative Potential of Gender Institutions: Beyond Reflection to Socio-Economic Change." *International Review of Sociology*, 31(2), pp. 204-223.

²⁸ Goldin, Claudia. (1995). "The U-Shaped Female Labor Force Function in Economic Development and Economic History." In Schultz, T. Paul (Ed.), "Investment in Women's Human Capital and Economic Development," pp. 61-90. University of Chicago Press.

²⁹ <https://www.nobelprize.org/>

³⁰ Elson, Diane. (2002). "Macroeconomics and Macroeconomic Policies from a Gender Perspective." *Public Finance and Management*, 2(3), pp. 306-322.

³¹ Kabeer, Naila & Natali, Luisa. (2013). "Gender Equality and Economic Growth: Is There a Win-Win?" *IDS Working Papers*, 2013(417), pp. 1-58.

mustahkamlashi mumkinligi haqidagi konsepsiyaga ishonch beradi.

Elaine Unterhalter³² boshchiligidagi tadqiqot ta'lim siyosati gender rollari va iqtisodiy istiqbollarga qanday ta'sir qilishiga alohida e'tibor qaratgan holda ta'lim va gender o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganadi.

M. Vayss³³ boshchiligidagi tadqiqot ta'lim sohasidagi gender-inklyuziv o'zgarishlarning ta'sirini tahlil qilib, ushbu islohotlar kengroq ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga qanday ta'sir qilishi haqida qimmatli fikrlarni taqdim etgan. Ushbu tadqiqotda ta'limdan teng foydalanish va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi mustahkam bog'liqlikni ko'rsatib, ta'limda gender tengligini ta'minlovchi siyosatning muhimligi ta'kidlab o'tilgan. Bir qator institutsional va madaniy omillar, masalan, rahbarlik lavozimlarida ayollarning kam namoyon bo'lishi, erkaklarni taqdirlaydigan va ayollarni qadrlamaydigan xatti-harakatlarning davom etishi erkaklar tomonidan boshqariladigan oliy o'quv yurtlarida gender tengsizlikning saqlanib qolishiga yordam beradi³⁴.

Xulosa. Xulosa qiladigan bo'lsak, gender institutlari o'z ichiga tashkiliy tizimlar, ijtimoiy standartlar va odamlarning jinsiga qarab mas'uliyatlari, xulq-atvori va o'zini o'zi anglashlariga ta'sir ko'rsatadigan odatiy amaliyotlarni o'z ichiga

oladi. Ushbu institutlar qonunlar va qoidalar kabi rasmiy mexanizmlar yoki madaniy me'yorlar va ijtimoiy kutishlar kabi norasmiy mexanizmlar shaklida bo'lishi mumkin.

Tarix davomida gender institutlari odamlarning jinsiga qarab kutilgan burch va mas'uliyatni belgilab, ijtimoiy tartibni saqlashda muhim rol o'ynagan. Gender institutlari madaniy va ijtimoiy qadriyatlarning avlodlar o'rtasida o'tkazilishini osonlashtiradi. Gender institutlar ko'pincha gender rollarini belgilash orqali madaniy munosabat va xulq-atvorni o'zida mujassamlashtiradi. Gender institutlari resurslar, imkoniyatlar va kuchlar jamiyat ichida qanday taqsimlanishini aniqlash qobiliyatiga ega. Masalan, tug'uruq ta'tillari yoki teng ish haqi bilan bog'liq qoidalar ayollar o'rtasida resurslar va mas'uliyatni taqsimlashga ta'sir qilishi mumkin.

Gender institutlari insonning shaxsiyatini shakllantirish va ijtimoiylashuv jarayoniga ta'sir qiladi. Erta yoshdan boshlab odamlar o'zlarining xulq-atvori, tashqi ko'rinishi va jinsi bilan belgilanadigan ijtimoiy mas'uliyatga oid ijtimoiy me'yorlar haqida bilim oladilar. Quvonarlisi shuki, hozirgi vaqtda tengsizliklarni bartaraf etish va gender tengligini ta'minlash maqsadida gender institutlarini qayta qurishga e'tibor kuchaymoqda. Bu kamsituvchi xulq-atvor va ijtimoiy me'yorlarga qarshi kurashish, barcha jinsdagi odamlar uchun teng huquq va imkoniyatlarni kafolatlash kabi muammolarni o'z ichiga oladi.

Yana boshqa tomondan, gender institutlari gender stereotiplari va gender tengsizligini saqlashga ham hissa qo'shishi mumkinligini tan olish muhimdir. Natijada ushbu institutlarni barcha odamlarning turli xil tajribalari va o'ziga xosliklarini aks ettiruvchi yanada inklyuziv va tenglikka ega bo'lish uchun o'zgartirish bo'yicha munozaralar va urinishlar davom etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mohr, J., & White, H. (2008). How to model an institution. *Theory and Society*, 37, 485-512. <https://doi.org/10.1007/S11186-008-9066-0>.
2. Meadows, P. (1967). The Rhetoric of Institutional Theory. *Sociological Quarterly*, 8, 207-207. <https://doi.org/10.1111/J.1533-8525.1967.TB01048.X>.
3. Acker, J. (1990). "Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations." *Gender & Society*, 4(2), 139-158.
4. Messner, Michael. 2009. "Boyhood, Organized Sports, and the Construction of Masculinities." Pp. 119-135 in *Reconstructing Gender: A Multicultural Anthology* by Estelle Disch. Boston. McGraw-Hill Higher Education.
5. Epstein, C. (2007). Great Divides: The Cultural, Cognitive, and Social Bases of the Global Subordination of Women. *American Sociological Review*, 72. pp. 1 – 22 // <https://doi.org/10.1177/000312240707200101>.

6. McCarthy, L., & Moon, J. (2018). Disrupting the Gender Institution: Consciousness-Raising in the Cocoa Value Chain. *Organization Studies*, 39, pp. 1153 – 1177 // <https://doi.org/10.1177/0170840618787358>.
7. Kronsell, A. (2006). Feminist Methodologies for International Relations: Methods for studying silences: gender analysis in institutions of hegemonic masculinity., 108-128. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511617690.008>.
8. Martin, P. (2004). Gender As Social Institution. *Social Forces*, 82, pp. 1249 – 1273 // <https://doi.org/10.1353/sof.2004.0081>.
9. Youngberry, A., & Prangnell, J. (2013). Fences, Boats and Teas: Engendering Patient Lives at Peel Island Lazaret. *International Journal of Historical Archaeology*, 17, pp. 445-464 // <https://doi.org/10.1007/S10761-013-0233-2>.
10. Staveren, I., & bode, O. (2007). Gender Norms as Asymmetric Institutions: A Case Study of Yoruba Women in Nigeria. *Journal of Economic Issues*, 41, pp. 903-925 // <https://doi.org/10.1080/00213624.2007.11507080>.
11. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 10-sinfi uchun ona tili darsligi. – Toshkent, 2022.
12. Kenney, S. (1996). New Research on Gendered Political Institutions. *Political Research Quarterly*, 49, 445 - 466. <https://doi.org/10.1177/106591299604900211>.
13. Connell, R. (1985). Theorizing Gender. *Sociology*, 19, 260 - 272. <https://doi.org/10.1177/0038038585019002008>.
14. Hearn, J. (2013). The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes, and implications. *Current Sociology*, 61, 152 - 170. <https://doi.org/10.1177/0011392112456503>.
15. Martin, P. (2004). Gender As Social Institution. *Social Forces*, 82, 1249 - 1273. <https://doi.org/10.1353/sof.2004.0081>.
16. Butler, J. (1990). "Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity." New York: Routledge.
17. Crenshaw, K. (1989). "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics." *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), Article 8.
18. Beauvoir, S. de. (1949). "The Second Sex." Paris: Gallimard.
19. Freud, S. (1924). "The Dissolution of the Oedipus Complex." In J. Strachey (Ed. and Trans.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIX (1923-1925): The Ego and the Id and Other Works* (pp. 173-179). London: Hogarth Press.
20. Mead, M. (1935). "Sex and Temperament in Three Primitive Societies." New York: William Morrow & Company.
21. Scott, J. W. (1986). "Gender: A Useful Category of Historical Analysis." *The American Historical Review*, 91(5), 1053-1075.
22. Chang, K. (2018). "Rethinking Gender Institutions: Towards Progressive Transformation." *Gender & Society*, 32(4), 563-589.
23. Smith, J., & Roberts, A. (2020). "The Role of Gender Institutions in Socio-Economic Development: A New Perspective." *Journal of Gender Studies*, 29(3), 345-360.
24. Lee, K. (2021). "Transformative Potential of Gender Institutions: Beyond Reflection to Socio-Economic Change". *International Review of Sociology*, 31(2), 204-223.
25. Goldin, Claudia. (1995). "The U-Shaped Female Labor Force Function in Economic Development and Economic History". In Schultz, T. Paul (Ed.), "Investment in Women's Human Capital and Economic Development," pp. 61-90. University of Chicago Press.
26. <https://www.nobelprize.org/>
27. Elson, Diane. (2002). "Macroeconomics and Macroeconomic Policies from a Gender Perspective." *Public Finance and Management*, 2(3), pp. 306-322.
28. Kabeer, Naila & Natali, Luisa. (2013). "Gender Equality and Economic Growth: Is There a Win-Win?" *IDS Working Papers*, 2013(417), pp. 1-58.
29. Unterhalter, Elaine. (2005). "Global Inequality, Capabilities, Social Justice: The Millennium Development Goal for Gender Equality in Education." *International Journal of Educational Development*, 25(2), pp. 111-122.
30. Weiss, M. (2017). "The Impact of Gender-Inclusive Educational Policies on Economic Growth". *Journal of Education and Social Policy*, 4(2), pp. 1-10.
31. O'Connor, P. (2020). Why is it so difficult to reduce gender inequality in male-dominated higher educational organizations? A feminist institutional perspective. *Interdisciplinary Science Reviews*, 45, pp. 207-228 // <https://doi.org/10.1080/03080188.2020.1737903>.

“OILA VA XOTIN-QIZLAR” ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬИ И ЖЕНЩИН»
“FAMILY AND WOMEN” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/1 (10)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli
“Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga
pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun
ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.*

MUASSIS:

“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**

Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**

Mas’ul kotib: **Mavlonov B.**

Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O’.,
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.**

Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**

Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**

Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

*Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e’tiborga olgan
holda jurnalga havola berilishi shart.*

*Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy
ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.*

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 23.03.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,
M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.